

आतरराष्ट्रीय सबध अर्थ, स्वरूप, व्याप्ती आणि महत्व

प्रा. डॉ. अनिल दत्त देशमुख
सहाय्यक प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग,
श्री छत्रपती शिवाजी महाविद्यालय, उमरगा.

आंतरराष्ट्रीय संबंध

प्रस्तावना :-

अरिस्टॉटलने म्हटल्याप्रमाणे, "मनुष्य हा स्वभावतः व गरजांमुळे समाजशील प्राणी आहे. जो समाजाशिवाय राहतो तो पशु किंवा देव तरी असतो." तसेच राष्ट्रांचेही असतो. प्राचीन काळीही राज्या-राज्यांचे संबंध होते पण ते सध्याएवढे व्यापक नव्हते. आधुनिक काळातील दळणवळण साधनाच्या क्षेत्रातील क्रांतीकारक प्रगतीमुळे जग अधिक जवळ आले आहे. त्यांच्यात आर्थिक, सामाजिक संबंधाबरोबरच राजकीय संबंधही प्रस्थापित झाले आहेत. त्यामुळे त्याचा अभ्यास करण्याची जास्त निकड निर्माण झाली आहे.

आंतरराष्ट्रीय संबंध एक स्वतंत्र विषय

- १७८९ मध्ये सर्वप्रथम जेरेमी बेंथमने शब्द प्रयोग केला.
- १९०० मध्ये सर्वप्रथम पॉल रिंश याने आंतरराष्ट्रीय संबंध हे पुस्तक लिहले.
- पहिल्या महायुद्धाच्या समाप्तीनंतर सर्वप्रथम अमेरिकेच्या वेल्स विद्यापीठात हा विषय शिकविण्यास प्रारंभ
- सुरुवातीला प्रा अल्फर्ड झिमर्ण, प्रा सी के वेब्सटर या इतिहासाच्या विद्वानांनी शिकविला.
- १९५० च्या दशकात स्वतंत्र ज्ञानशाखा म्हणून विकास झाला.

नामनिश्चिती

- आंतरराष्ट्रीय संबंध
- आंतरराष्ट्रीय राजकारण
- जागतिक संबंध
- जागतिक राजकारण

आंतरराष्ट्रीय संबंधाचा अर्थ

- राष्ट्रांराष्ट्रातील परस्पर संबंधाचा अभ्यास म्हणजे आंतरराष्ट्रीय संबंधाचा अभ्यास हेय.
- चार्लस श्लायशचर , “ आंतरराष्ट्रीय मानवी वर्तनाशी संबंधित असलेले सामाजिक शास्त्र म्हणजे आंतरराष्ट्रीय संबंध होय. “
- नॉर्मन हिल, “ आंतरराष्ट्रीय संबंध म्हणजे राष्ट्रांराष्ट्रांशी संबंधित कृतीचा अभ्यास होय. “
- हँन्स जे मॉर्गेन्थाँ, “ आंतरराष्ट्रीय राजकारण म्हणजे राष्ट्रांराष्ट्रातील संघर्ष व सत्तेचा वापर करण्याचा प्रयत्न होय. “

आंतरराष्ट्रीय संबंधाचे स्वरूप

- विकासोन्मुख विषय
- स्वायत्त अभ्यास शाखा
- राजकारणापासून भिन्न
- सर्वोच्च राजकीय सत्तेचा अभाव
- राष्ट्रांमधील परस्पर संबंधाचा उलगडा

आंतरराष्ट्रीय संबंधाचे बदलते स्वरूप

- नवोदित राष्ट्रांचा उदय
- लेकतांत्रिक राष्ट्रांचा उदय
- विज्ञान तंत्रज्ञान विषयक विकास
- आंतरराष्ट्रीय संस्थांची स्थापना
- नविन अध्ययन पद्धतींचा वापर
- संरक्षण विषयक समस्या
- बदलती विचारसरणी

आंतरराष्ट्रीय संबंधाची व्याप्ती

सार्वभौम राष्ट्र राज्यांचा अभ्यास

- राष्ट्रांराष्ट्रांच्या परराष्ट्र धोरणाचा अभ्यास
- राजनय प्रक्रिया
- विविध सिध्दांत संकल्पनांचा समावेश
- आंतरराष्ट्रीय कायदे, संस्था – संघटनांचा अभ्यास
- इतिहास व राजकीय भूगोल
- मानवी वर्तन, प्रक्रिया, साधने यांचा अभ्यास
- विचारप्रणालीची भूमिका
- क्षेत्रिय अध्ययन

आंतरराष्ट्रीय संबंधाचे महत्व

- आंतरराष्ट्रीय समस्यांचे आकलन होते
- युद्ध थांबवून शांतता निर्माण करण्यासाठी
- आंतरराष्ट्रीय व्यवहाराचे ज्ञान प्राप्त होते
- सत्तेच्या राजकारणाचे विश्लेषण करता येते
- राष्ट्रांराष्ट्रांच्या परराष्ट्र धोरणाचे आकलन होते
- आंतरराष्ट्रीय दृष्टीकोनाची निर्मिती
- विश्वराज्य निर्मितीसाठी

धन्यवाद